

Informasjon og varsling mellom offentlige etater i saker om negativ sosial kontroll, tvangsekteskap og kjønnslemlestelse

RETNINGSLINJER FOR KOMMUNAL VOKSEOPPLÆRING
Informasjon og varsling mellom offentlige etater i saker om
negativ sosial kontroll, tvangsekteskap og kjønnslemlestelse

ISBN: 978-82-7724-384-9

© Kompetanse Norge 2021

Grafisk produksjon: Kompetanse Norge

Illustrasjon forside: Kompetanse Norge

Innhold

Forkortelser brukt i retningslinjene	4
Bakgrunnen for og formålet med retningslinjene	4
Nasjonale og kommunale handlingsplaner	4
Definisjon av sentrale begreper	5
Negativ sosial kontroll	5
LHBTI	5
Æresrelatert vold	5
Tvangsekteskap	6
Kjønnslemlestelse	6
Tegn på negativ sosial kontroll, mulig tvangsekteskap og kjønnslemlestelse	6
Retningslinjer	7
Akuttsaker	7
Ikke-akuttsaker	7
Reiser utenlands	8
Brudd på straffeloven og konsekvenser av dette	9
De ansattes plikter	9
Taushetsplikt	9
Oppmerksomhetsplikt	9
Meldeplikt og opplysningsplikt til barnevernet	9
Avvergingsplikt	9
Bruk av tolk	10
Kompetanseheving og veiledning	10
Kompetanseteamet mot tvangsekteskap, kjønnslemlestelse og negativ sosial kontroll	10
Minoritetsrådgivere	11
IMDis fagteam for forebygging av negativ sosial kontroll og æresrelatert vold	11
De regionale ressursentrene om vold, traumatisk stress og selvmordsforebygging	11
Tips til arbeidet med rutinebeskrivelse i kommunen	11
Nyttig kontaktinformasjon	12
Vedlegg 1 Noen relevante bestemmelser fra straffeloven med konsekvenser ved lovbrudd	13
Referanser	14
Andre kilder	15

FORKORTELSER BRUKT I RETNINGSLINJENE

IMDi	Integrerings- og mangfoldsdirektoratet
Bufdir	Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet
NKVTS	Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress
RVTS	Regionale ressursentre om vold, traumatisk stress og selvmordsforebygging

Bakgrunnen for og formålet med retningslinjene

Kompetanse Norge har på oppdrag fra Kunnskapsdepartementet utarbeidet retningslinjer til bruk i voksenopplæringen for informasjon og varsling mellom offentlige etater i saker om negativ sosial kontroll, tvangsekteskap og kjønnslemlestelse. Regjeringen ønsker at alle offentlige etater skal ha slike retningslinjer.

Retningslinjene skal veilede ansatte i voksenopplæringen i å utarbeide interne rutinebeskrivelser for hvordan og i hvilke tilfeller de skal informere, følge opp på sitt eget voksenopplæringscenter og varsle andre offentlige etater i saker om negativ sosial kontroll, tvangsekteskap eller kjønnslemlestelse. Å innføre rutiner for dette arbeidet er også et viktig tiltak for at de ansatte skal kunne oppfylle plikten de har etter norsk lov. En slik rutinebeskrivelse vil videre kunne være en sentral del av en kommunal handlingsplan mot vold i nære relasjoner.

Retningslinjene er utarbeidet til bruk for ansatte i kommunal voksenopplæring, både opplæring i norsk og samfunnskunnskap etter [lov om integrering gjennom opplæring, utdanning og arbeid \(integreringsloven\)](#) og grunnskole for voksne etter [opplæringsloven § 4A-1 eller § 4A-2](#). Målgruppa for opplæring etter integreringsloven er innvandrere mellom 18 og 67 år med rett og plikt eller plikt til opplæring og asylsøkere over 18 år som bor i mottak.

For personer som har fått oppholdstillatelse før 1. januar 2021, eller som er i gang med introduksjonsprogrammet, gjelder fortsatt [introduksjonsloven § 2 og § 17 tredje ledd](#). Målgruppa for opplæring etter introduksjonsloven er innvandrere mellom 16 og 67 år med rett og plikt eller plikt til opplæring.

Målgruppa for opplæring etter opplæringsloven er deltakere fra 16 år og oppover, altså personer både over og under 18 år.

Retningslinjene bygger i stor grad på veiledere og retningslinjer utarbeidet av Integrerings- og mangfoldsdirektoratet (IMDi),¹ ([Rutiner for skolen arbeid mot negativ sosial kontroll og tvangsekteskap er den opprinnelige versjonen](#)), Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet ([Bufdirs side om vold og overgrep](#)) og Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress (NKVTS).

Negativ sosial kontroll, tvangsekteskap og kjønnslemlestelse er temaer som inngår i opplæringen i norsk og samfunnskunnskap for voksne innvandrere. Kompetanse Norge har utviklet ressursen [«Retten til å bestemme over eget liv»](#) som kan brukes i denne opplæringen. Gjennom undervisningen kan lærere få kjennskap til forhold som krever handling og oppfølging. Det understreker hvor viktig det er at voksenopplæringen har gode rutiner på dette området.

NASJONALE OG KOMMUNALE HANDLINGSPLANER

[Regjeringens integreringsstrategi 2019–2022 Integrering gjennom kunnskap](#) er en strategi for å forsøke å nå målet om at flere innvandrere skal delta i samfunns- og arbeidsliv. Strategien inneholder fire innsatsområder. Område 4 er Retten til å leve et fritt og selvstendig liv. Det vises her til regjeringens handlingsplan [Retten til å bestemme over eget liv. Handlingsplan mot negativ sosial kontroll, tvangsekteskap og kjønnslemlestelse \(2017–2020\)](#). Regjeringen viderefører innsatsen med en ny handlingsplan, [Frihet fra negativ sosial kontroll og æresrelatert vold \(2021–2024\)](#).

1 Denne veilederen er under revisjon hos Integrerings- og mangfoldsdirektoratet (IMDi). Lenke til veilederen vil derfor bli lagt inn når revisjonen er ferdig.

Regjeringen har siden 2007 anbefalt kommunene å utarbeide kommunale handlingsplaner mot vold i nære relasjoner. Hensikten er å systematisere og koordinere kommunenes arbeid med dette temaet for på den måten å bidra til at voldsutsatte får et helhetlig og individuelt tilrettelagt tilbud. En kommunal handlingsplan kan hjelpe kommunen med å sette temaet på dagsorden, få samordnet tjenestetilbudet og øke de ansattes kompetanse, slik at kommunen kan yte best mulige tjenester til utsatte personer.

NKVTS og De regionale ressursentrene om vold, traumatisk stress og selvmordsforebygging (RVTS) har utarbeidet en [veileder for hvordan en kommune kan arbeide med å lage en kommunal handlingsplan mot vold i nære relasjoner](#).

Definisjon av sentrale begreper

Definisjonene er hentet fra [Retten til å bestemme over eget liv. Handlingsplan mot negativ sosial kontroll, tvangsekteskap og kjønnslemlestelse \(2017–2020\)](#).

NEGATIV SOSIAL KONTROLL

Det er normalt å sette grenser for barna sine som en del av barneoppdragelsen, men i noen tilfeller er disse grensene urimelige.

Negativ sosial kontroll blir i den nevnte handlingsplanen definert slik:

«Negativ sosial kontroll forstår vi her som ulike former for oppsyn, press, trusler og tvang som utøves for å sikre at enkeltpersoner lever i tråd med familiens eller gruppas normer. Kontrollen kjennetegnes ved at den er systematisk og kan bryte med den enkeltes rettigheter i henhold til blant annet barnekonvensjonen og norsk lov.»

Negativ sosial kontroll kan handle om konflikter som har utgangspunkt i valg av påkledning, venner, utdanning, kjæreste og seksualliv, kjønnsidentitet eller seksuell orientering. Det kan også gjelde religionsfrihet. Negativ sosial kontroll kan for eksempel bli utøvet dersom en familie er redd for å tape anseelse eller ære fordi en sønn eller datter ikke oppfører seg etter gjeldende verdier og normer. Formålet er å korrigere og sanksjonere atferden, slik at vedkommende innordner seg familiens og omgivelsenes normer og regler.

Negativ sosial kontroll kan få store konsekvenser, blant annet psykiske problemer og traumer, for den som blir utsatt for det.

Hvilke konsekvenser kontrollen påfører den enkelte, er avhengig av hvordan vedkommende opplever kontrollen, og i hvilken grad kontrollen påfører henne eller ham skyld og skam.

Negativ sosial kontroll er ikke knyttet til en bestemt religion eller nasjonalitet.

LHBTI

Betegnelsen LHBTI omfatter lesbiske, homofile, bifile, transpersoner og interkjønnspersoner.

Personer som bryter med normer for kjønn og seksualitet og vokser opp i familier som utøver negativ sosial kontroll, har økt risiko for å bli utsatt for fysisk eller psykisk vold som avvising, utstøting og tvangsekteskap eller andre alvorlige brudd på retten til selvbestemmelse.

ÆRESRELATERT VOLD

Æresrelatert vold kan betegnes som vold utløst av familiens behov for å ivareta eller gjenopprette ære og anseelse. Dette forekommer i familier med sterke kollektivistiske og patriarkalske verdier. Jenter og LHBTI-personer er særlig utsatt fordi deres seksuelle atferd er uløselig knyttet til familiens ære, og fordi uønsket atferd kan påføre hele familien skam.

TVANGSEKTESKAP

Tvangsekteskap blir i handlingsplanen definert slik:

«Tvangsekteskap forstår vi her som ekteskapsinngåelse der en eller begge ektefellene ikke har mulighet til å velge å forbli ugift uten å bli utsatt for vold, frihetsberøvelse, annen straffbar eller urettmessig atferd eller utilbørlig press. Tvangsekteskap er en form for vold i nære relasjoner, og kan i praksis også innebære at den enkelte ikke har mulighet til å velge seg ut av en forlovelse eller et inngått ekteskap, eller velge en partner på tvers av familiens ønsker, uten å bli utsatt for represalier.»

LHBTI-personer som blir tvangsgiftet, blir ofre både for tvangsgiftermålet i seg selv og for å bli presset til å inngå et heterofilt ekteskap. Etter norsk lov betraktes tvangsekteskap som en form for vold i nære relasjoner. Tvangsekteskap kan straffes med inntil seks års fengsel, jf. Vedlegg 1, side 17.

KJØNNSLEMLESTELSE

Kjønnslemlestelse, eller kvinnelig omskjæring, blir i handlingsplanen definert slik:

«Kjønnslemlestelse forstår vi her som et inngrep i en kvinnes kjønnsorgan som skader kjønnsorganet eller påfører det varige forandringer. Kjønnslemlestelse er forbundet med intens smerte og blødninger, og kan føre til infeksjoner, kroniske smerter, seksuelle problemer, psykiske problemer, fødselskomplikasjoner, og økt fare for dødfødsler.»

Etter norsk lov betraktes kjønnslemlestelse som vold og alvorlig omsorgssvikt, og det er derfor forbudt. I 1995 fikk Norge en egen lov mot kjønnslemlestelse. I 2015 ble loven erstattet med en ny lov, som spesifiserer straffansvaret når det gjelder alvorlighetsgraden av kjønnslemlestelse. Straffen er inntil 6 år eller inntil 15 år, avhengig av alvorlighetsgrad, jf. Vedlegg 1, side 13.

Tegn på negativ sosial kontroll, mulig tvangsekteskap og kjønnslemlestelse

Det er ulike grader av negativ sosial kontroll. I noen tilfeller kan kontrollen være så sterk at den bryter med den enkeltes rettigheter fastsatt i blant annet barnekonvensjonen og norsk lov.

Tegn på negativ sosial kontroll og på at tvangsekteskap kan komme til å skje, kan være flere. Psykiske reaksjoner og atferdsendringer er vanlig. Ensomhet, motløshet, depresjon og traumer kan være psykiske konsekvenser av negativ sosial kontroll. Under følger en liste over tegn som kan peke i retning av negativ sosial kontroll eller et mulig tvangsekteskap, og som bør følges opp. Det kan være

- forandring i atferd, for eksempel manglende engasjement og punktlighet
- endret klesstil og omgangskrets
- lengre fravær fra opplæringen
- søknad om lengre ferie
- isolering
- frihetsberøvelse
- overvåking fra slektninger eller miljøer på skolen
- rykter og sladder
- trusler om vold og ekskludering
- fysisk og/eller psykisk vold
- frykt for å bli presset inn i et ufrivillig ekteskap
- usikkerhet og engstelse for å bli etterlatt i utlandet mot sin vilje
- krangel innenfor egen familie eller mellom familier

Dette kan imidlertid også være tegn på andre former for vold, kontroll, omsorgssvikt eller helt andre utfordringer.

Når det gjelder signaler på at kjønnslemlestelse kan komme til å skje, samt tegn og symptomer på at kjønnslemlestelse har funnet sted, viser vi til [Veiviseren om kjønnslemlestelse](#), utarbeidet av NKVTS.

Retningslinjer

Rutinebeskrivelsene bør inneholde rutiner både i akuttsaker og ikke-akuttsaker og ved reiser utenlands. Dette kapitlet bygger i stor grad på IMDis [Rutiner i skolens arbeid mot negativ sosial kontroll og tvangsekteskap](#). I arbeidet med rutinebeskrivelsene er det viktig å ta høyde både for saker der deltakere er ofre for vold og overgrep eller står i fare for å bli det, og saker der deltakere enten er eller frykter å bli overgripere. Rutinebeskrivelsene bør også ta høyde for saker der voksenopplæringen får kjennskap til at overgrep, mishandling eller forsømmelse skjer i familien til en deltaker, også i tilfeller der den som er utsatt, *ikke* er deltaker ved voksenopplæringen.

AKUTTSAKER

Saker knyttet til negativ sosial kontroll, vold i nære relasjoner, tvangsekteskap og kjønnslemlestelse kan være akutte. Personens frihet, liv og helse kan være truet. I akuttsaker bør rutinebeskrivelsen inneholde følgende:

- En ansatt som får kontakt med en deltaker i en akutt krise, tar umiddelbart kontakt med rektor eller den rektor har gitt myndighet.
- I akuttsaker løses den ansatte fra taushetsplikten, og saken skal umiddelbart meldes til politiet, samt til barnevernet når det gjelder barn under 18 år.
- Rektor eller den rektor har gitt myndighet, har en samtale med deltakeren uten at andre kan se eller høre samtalen. Den som deltar i samtalen, må være en ansatt som deltakeren har tillit til. Det er viktig å stille spørsmål til deltakeren om hva hun/han frykter, og hva som konkret kan skje i møte med familie og andre, men det er politiet som skal foreta den formelle trusselvurderingen. [Tvangsekteskap.no](#) gir gode råd om hvordan skoler kan møte og følge opp deltakeren.
Ved frykt for tvangsekteskap ved utenlandsreiser viser vi til Reiser utenlands på side 9.
Man må være oppmerksom på at personer over 18 år har rett til innsyn i egen sak.
- Rektor avklarer i hver enkelt sak hvem som har hovedansvaret for å følge opp saken videre, og hvem som skal ha kontakten med barnevernet og/eller politiet.
- Rektor informerer internt på voksenopplæringscenteret etter avklaring med barnevernet og politiet.
- Det bør understrekes at selv om rutinebeskrivelsen viser til at rektor eller den rektor har gitt myndighet, skal være den som har ansvar for å agere i akuttsaker, er *alle ansatte* omfattet av opplysnings-, melde- og avvergingsplikten, se side 9.

IKKE-AKUTTSAKER

En deltaker kan ha behov for råd og bistand selv om saken ikke er akutt. I slike saker bør rutinebeskrivelsen inneholde følgende:

- En ansatt som blir oppsøkt av en deltaker som opplever ulike former for sosial kontroll og/eller problematikk i forbindelse med tvangsekteskap eller kjønnslemlestelse eller annen type vold i nære relasjoner, tar opp saken med rektor eller den rektor har gitt myndighet.
- En ansatt som ser tegn som kan tyde på en slik problematikk, tar opp saken med rektor eller den rektor har gitt myndighet.
- Rektor eller den rektor har gitt myndighet, har en kartleggingsamtale med deltakeren uten at andre kan se eller høre samtalen. Den som deltar i samtalen, må være en ansatt som deltakeren har tillit til. På [tvangsekteskap.no](#) finnes det gode råd om hvordan skoler kan møte og følge opp deltakeren.
- Rektor eller den rektor har gitt myndighet, kan drøfte saken anonymt med barnevernet eller politiet, eventuelt med [Kompetanseteamet mot tvangsekteskap, kjønnslemlestelse og sosial kontroll](#).
Man må være oppmerksom på at personer over 18 år har rett til innsyn i egen sak.
- Rektor eller den rektor har gitt myndighet, avklarer hvem i hjelpeapparatet voksenopplæringscenteret kan samarbeide med for å følge opp deltakeren videre.
- Rektor eller den rektor har gitt myndighet, avklarer hvem på voksenopplæringscenteret som skal informeres om saken.

REISER UTENLANDS

Hvis en utenlandsreise innebærer frykt for å bli utsatt for tvangsekteskap, kjønnslemlestelse eller andre former for vold i utlandet, er det viktig å prøve å forhindre at den unge faktisk reiser. Det samme gjelder ved frykt for ufrivillig utenlandsopphold. I slike tilfeller skal det sendes bekymringsmelding til barnevern/politi, jf. meldeplikt og opplysningsplikt til barnevernet etter [barneloven § 6-4](#).

Ansatte og andre bør ta kontakt med Kompetanseteamet i denne typen saker.

Voksenopplæringen, politiet, barneverntjenesten (hvis personen er mindreårig) og annet hjelpeapparat må samarbeide aktivt for å hindre utreise fra Norge.

Utdanningsdirektoratet har i samarbeid med Bufdir utarbeidet veilederen [Barn som ikke møter på skolen – for skoler og skoleeiere](#) for å bidra til at kommuner har lik saksbehandling i saker med barn som ikke møter på skolen, og for å sikre at barn i opplæringspliktig alder får oppfylt sin rett og plikt til grunnskole.

Det anbefales å ha en kartleggingssamtale med den det gjelder.

Vi anbefaler at rutinebeskrivelsen inneholder informasjon som gjelder både viktige spørsmål i kartleggingssamtalen og hvem som skal gjennomføre den, samt råd før utreise, jf. [Bufdirs retningslinjer om etterlatte barn i utlandet](#).

Kartleggingssamtalen

I samtale med deltakeren bør det informeres om følgende:

- Det er svært vanskelig for norske myndigheter å hjelpe personer som blir holdt tilbake mot sin vilje i utlandet, og/eller som opplever negativ sosial kontroll eller tvangsekteskap og andre former for æresrelatert vold utenfor Norges grenser.
- På grunn av sikkerhetssituasjonen og begrenset diplomatisk tilstedeværelse vil det være særlig vanskelig for ambassaden å hjelpe personer som oppholder seg i land som er underlagt offisielle reiseråd, se [UDs reiseinformasjon](#).
- Det er mulig å få hjelp og beskyttelse i Norge. Den unge bør få informasjon om politi, barnevern, familievern, krisesenter og særskilte botilbud. Vedkommende bør også få informasjon om at norske myndigheter har mye større muligheter for å hjelpe i Norge enn i utlandet. God informasjon finner man på Bufdirs nettside: [For deg som trenger hjelp](#).
- For mer informasjon viser vi til [tvangsekteskap.no](#).

Råd før reise til utlandet

Bufdir har utarbeidet [Konkrete råd før reise til utlandet](#). Rådene kan henges opp på opplæringscenteret, gis til deltakere og legges ut på voksenopplæringens hjemmeside.

Rådene gir ingen garanti for at ambassaden eller andre norske myndigheter kan hjelpe personer i fare eller nød i et annet land. Dette er svært vanskelig og ofte ikke mulig. Norske lover og regler gjelder ikke i utlandet, og ambassaden må jobbe via landets myndigheter, som kan ha en helt annen tilnærming til barneoppdragelse og likestilling enn det norske myndigheter har.

Hvem gjør hva hvis deltakeren ikke kommer tilbake til Norge som forventet?

1. Rektor eller den rektor gir myndighet, har ansvaret for å følge opp deltakeren ved å prøve å ta kontakt med deltakeren ved avtalt hjemkomst.
2. Om deltakeren ikke har returnert som avtalt, har rektor ansvar for å kontakte barneverntjenesten i saker som omhandler deltakere under 18 år, eller politiet for deltakere over 18 år. Det vil da opprettes en undersøkelsessak.
3. Ansvaret for videre tiltak ligger hos barneverntjenesten eller politiet.

Deltakere som uteblir ved skolestart

Hvis voksenopplæringscenteret er bekymret for at en deltaker holdes i utlandet mot sin vilje og er utsatt for tvangsekteskap, frihetsberøvelse eller andre overgrep, skal ledelsen ta kontakt med Kompetanseteamet mot tvangsekteskap og kjønnslemlestelse og negativ sosial kontroll. Vi forutsetter for øvrig at voksenopplæringen har utarbeidet et eget fraværsreglement som tas i bruk i slike tilfeller. At deltakere som ikke møter til skolestart eller har lengre fravær, skal innkalles til en oppfølgingssamtale, bør inngå her.

Brudd på straffeloven og konsekvenser av dette

Selv om negativ sosial kontroll bryter med individets rettigheter, er det ikke nødvendigvis straffbart. Først når kontrollen tar form av fysisk og/eller psykisk vold, frihetsberøvelse eller trusler om dette, vil den kunne omfattes av straffeloven. Tvangsekteskap og kjønnslemlestelse er også omfattet av særskilt lovverk.

For en oversikt over antatt aktuelt lovverk og konsekvenser ved lovbrudd, se Vedlegg 1, side 17.

De ansattes plikter

Hvis en ansatt vet eller tror at noen er eller står i fare for å bli utsatt for vold eller overgrep, har man en unik mulighet til å hjelpe. Man kan også ha en lovpålagt plikt til å forsøke å avverge at det skjer. Deltakere kan være ofre for vold og overgrep eller stå i fare for å bli det, men det kan også være saker der en deltaker selv er eller kan bli overgriper.

TAUSHETSPLIKT

Alle ansatte i kommunen må skrive under på en taushetserklæring om alle forhold som ikke skal formidles til uvedkommende. Generelt er dette regulert i forvaltningsloven § 13. Ved noen hendelser og forhold vil meldeplikt/opplysningsplikt og avvergingsplikt kreve at det blir gjort unntak fra taushetsplikten.

OPPMERKSOMHETSPLIKT

Etter opplæringsloven § 15-3 første ledd, integreringsloven § 49 og introduksjonsloven § 26 a-1 første ledd har ansatte i skolen og personell som arbeider innenfor rammen av integreringsloven /introduksjonsloven, plikt til å samarbeide med barneverntjenesten og være oppmerksomme på forhold som kan føre til at barnevernet bør gripe inn. Oppmerksomhetsplikten i seg selv utløser verken rett eller plikt til å gi opplysninger til barnverntjenesten, men kan bidra til at de ansatte oppdager forhold som kan utløse meldeplikten/opplysningsplikten.

MELDEPLIKT OG OPPLYSNINGSPLIKT TIL BARNEVERNET

Etter barnevernloven § 6-4 første og annet ledd har offentlig ansatte meldeplikt og opplysningsplikt til barnevernet når det er grunn til å tro at barn under 18 år blir mishandlet eller utsatt for alvorlig omsorgssvikt, herunder tvangsekteskap og kjønnslemlestelse. Denne bestemmelsen er også gitt i andre særlover, herunder opplæringsloven § 15-3, integreringsloven § 49 og introduksjonsloven § 26 annet ledd, bokstav b). Det er tilstrekkelig med en begrunnet bekymring eller mistanke for å melde bekymring til barneverntjenesten. Dersom man er usikker på om man bør melde bekymring, kan man drøfte saken anonymt med barneverntjenesten.

I noen volds- og overgrepssaker kan det være avgjørende for å beskytte barnet at foreldrene ikke blir informert. Man bør derfor ikke informere foreldre eller foresatte om sin bekymring uten at det er avklart med politiet eller barnevernet. I voksenopplæringen kan en lærer for eksempel få kjennskap til at det i familien til en deltaker forekommer overgrep, mishandling eller forsømmelse. Det utsatte barnet trenger ikke nødvendigvis være deltaker ved voksenopplæringen. Det kan også være saker der overgriperen selv er deltaker ved voksenopplæringen.

AVVERGINGSPLIKT

Saker knyttet til negativ sosial kontroll, tvangsekteskap og kjønnslemlestelse kan true menneskers liv eller helse. Det innebærer at også avvergingsplikten etter straffeloven § 196 kan være utløst. Det å melde bekymring til barnverntjenesten og/eller varsle politiet kan avverge at en person blir utsatt for alvorlige straffbare handlinger. Dersom

en ansatt får kjennskap til at en deltaker eller barnet til en deltaker står i fare for å bli utsatt for tvangsgifte eller kjønnslemlestelse, har den ansatte plikt til å varsle. Avvergingsplikten gjelder uten hensyn til taushetsplikt. Brudd på avvergingsplikten, det vil si at man ikke har prøvd å avverge, kan medføre straffansvar.

Bruk av tolk

Når en deltaker ikke forstår eller snakker norsk tilstrekkelig til å få utbytte av en samtale om sensitive temaer, er det nødvendig å bruke tolk. Det skal alltid benyttes en profesjonell tolk som er registrert i [Nasjonalt tolkeregister](#). Bruk av tolk er ikke regulert i egen lov, men det finnes noen bestemmelser i særlovgivningen som implisitt kan medføre en rett eller plikt til bruk av tolk.

På IMDis hjemmeside er det en utfyllende [oversikt over lovens bestemmelser om bruk av tolk](#).

Vi viser også til Utdanningsdirektoratets artikkel [Bruk av tolk i barnehage og skole](#).

Kompetanseheving og veiledning

Voksenopplæringen må sikre at den enkelte ansatte kjenner sine respektive roller og sitt ansvar. De ansatte må ha kunnskap om temaene negativ sosial kontroll, æresrelatert vold, tvangsekteskap og kjønnslemlestelse og om aktuelt lovverk. Det bør utarbeides en plan for kompetanseheving innenfor temaene som også sikrer at nyansatte raskt får nødvendig opplæring.

Det er i denne sammenheng også viktig å være oppmerksom på at voksenopplæringen kan være en viktig arena i arbeidet med å endre holdninger og praksis i berørte miljøer, jf. satsingsområde 3 i *Retten til å bestemme over eget liv. Handlingsplan mot negativ sosial kontroll, tvangsekteskap og kjønnslemlestelse (2017–2020)*.

Å få opplæring i disse temaene i norsk og samfunnskunnskap kan oppfattes som kontroversielt blant enkelte deltakere, det kan derfor oppstå undervisningssituasjoner som er krevende for læreren. Voksenopplæringen bør innarbeide rutiner for hvordan læreren skal håndtere ubehagelige og potensielt truende situasjoner i klasserommet, også med tanke på å forebygge slike situasjoner. Det er avgjørende at opplæringscenterets ledelse erkjenner at dette kan være krevende, og at opplæringscenteret har et ansvar for å legge til rette for et trygt arbeidsmiljø for læreren. Det bør være lav terskel for at læreren kan komme til ledelsen for å få hjelp, enten det gjelder enkelt deltakere eller gruppa som helhet. Det bør også vurderes om det bør være to lærere til stede i undervisningen ved behov.

Voksenopplæringen kan ha behov for veiledning av fagfolk i spesifikke saker, både for å avgjøre om det er en akutsituasjon eller ikke, og for å få råd om hvordan man skal analysere og håndtere situasjonen. Dette kan blant annet innebære at ansatte får opplæring i å gjennomføre kartleggingssamtaler med deltakerne.

Det er flere kompetansemiljøer som kan bidra med både råd og veiledning i enkeltsaker og med kompetanseheving av personalet.

Man kan drøfte saken anonymt med barnevernet eller politiet. Man kan også kontakte *Kompetanseteamet mot tvangsekteskap, kjønnslemlestelse og sosial kontroll, minoritetsrådgivere, IMDis fagteam* eller *De regionale ressurs-sentrene om vold, traumatisk stress og selvmordsforebygging*.

KOMPETANSETEAMET MOT TVANGSEKTESKAP, KJØNNSLEMLESTELSE OG NEGATIV SOSIAL KONTROLL

[Kompetanseteamet mot tvangsekteskap, kjønnslemlestelse og negativ sosial kontroll](#) er et nasjonalt, tverretattlig fagteam som bistår hjelpeapparatet i konkrete saker som omhandler tvangsekteskap, kjønnslemlestelse eller andre former for æresrelatert vold. Teamet består av representanter fra Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet (Bufdir), Integrerings- og mangfoldsdirektoratet (IMDi), Utlendingsdirektoratet (UDI), Politidirektoratet (POD), Arbeids- og velferdsdirektoratet (AVDir) og Helsedirektoratet (Hdir).

I tillegg til å gi råd og veiledning til tjenesteapparatet i enkeltsaker kan Kompetanseteamet holde foredrag og kurs for ansatte.

MINORITETSRÅDGIVERE

IMDis minoritetsrådgivere arbeider i dag ved skoler og veiledningssentre over hele landet. De har spisskompetanse på problemstillinger knyttet til negativ sosial kontroll, tvangsekteskap og æresrelatert vold, og de samarbeider tett med skolens elevtjeneste. Etter revisjon av mandatet for minoritetsrådgiverne i juni 2020 er nå også ansatte ved voksenopplæringen en av målgruppene for kompetanseheving i tematikken.

IMDIS FAGTEAM FOR FOREBYGGING AV NEGATIV SOSIAL KONTROLL OG ÆRESRELATERT VOLD

Dette er en veiledningstjeneste som ble opprettet i juni 2020, og som retter seg mot ansatte på skoler som ikke har minoritetsrådgiver, i flyktningtjenester, Nav, voksenopplæringsinstitusjoner og andre hjelpetjenester. Fagteamet tilbyr kompetanseheving om avdekking og forebygging av enkeltsaker.

DE REGIONALE RESSURSENTRENE OM VOLD, TRAUMATISK STRESS OG SELVMORDSFOREBYGGING

De regionale ressursentrene om vold, traumatisk stress og selvmordsforebygging (RVTS) har også kompetanse på dette feltet. Det finnes fem slike sentre: Region Nord, Region Midt, Region Øst, Region Vest og Region Sør. De regionale ressursentrene kan bistå med fagutvikling, støtte til implementering av ny kunnskap, undervisning, veiledning og nettverksarbeid.

Tips til arbeidet med rutinebeskrivelse i kommunen

Det er viktig at voksenopplæringens rutinebeskrivelse er forankret både i kommunens administrative ledelse og i aktuelle kommunale tjenesteområder, som for eksempel barneverntjenesten.

Rutinebeskrivelsen bør omfatte alle ansatte, inkludert vaktmester og assistenter i voksenopplæringen, ikke bare ledere og lærere.

Når beslutningen er tatt om å utarbeide en rutinebeskrivelse for voksenopplæringen, kan det være hensiktsmessig å utforme et mandat som omhandler disse punktene:

- hvem som skal være med i arbeidsgruppa. Det anbefales at tillitsvalgt og verneombud deltar for best mulig forankring i organisasjonen.
- tidsplan med tidsfrister
- hva sluttproduktet skal være
- hvilket organ som skal vedta rutinebeskrivelsen
- hvilke kommunale tjenester som skal delta i arbeidet, for eksempel barnevernet, helsetjenesten, Nav, barnehage og/eller grunnskole, politi med mer
- utarbeidelse av en plan for involvering, implementering, evaluering og revisjon
- beskrivelse av roller og ansvar, herunder å sikre oppfølging av den som varsler rektor
- utarbeidelse av en plan for å ivareta de ansattes sikkerhet

Det kan være hensiktsmessig å foreta en risiko- og sårbarhetsanalyse (ROS-analyse) før man går i gang med å lage selve rutinebeskrivelsen.

Det må komme fram i rutinebeskrivelsen hvordan den kan ses i sammenheng med den kommunale handlingsplanen mot vold i nære relasjoner.

Rutinebeskrivelsen må bygge på forvaltningsloven, personopplysningsloven, offentligloven og arkivloven, i tillegg til opplæringsloven og integreringsloven, med en merknad om at introduksjonsloven vil gjelde for personer som har fått oppholdstillatelse før 1. januar 2021.

Nyttig kontaktinformasjon

Politiet

Telefon: 02 800

Familievoldskoordinator i politiet

Telefon: 02 800

Hvert politidistrikt har en egen koordinator mot familievold og seksuelle overgrep som skal bidra til å øke innsatsen mot denne typen kriminalitet. Dette er en polititjenestemann/-kvinne med spesiell kunnskap og kompetanse i saker knyttet til vold i nære relasjoner og seksuelle overgrep.

Kompetanseteamet mot tvangsekteskap og kjønnslemlestelse

Telefon: 478 090 50

Mandag til fredag: 09.00–15.00

E-post: kompetanseteamet@bufdir.no

Røde Kors-telefonen om tvangsekteskap og kjønnslemlestelse

Telefon: 815 55 201

Mandag til fredag: 09.00–16.00

SMS: 926 26 488

Utenriksdepartementets operative senter (UDops)

Telefon: +47 23 95 00 00

E-post: UDops@mfa.no

Håndterer nødsamtaler som rettes til utenriksstasjoner utenfor ordinære åpningstider, og er i drift 24 timer i døgnet 365 dager i året.

Alarmtelefonen for barn og unge

Telefon: 116 111

Telefon fra utlandet: +47 954 11 755

E-post: alarm@116111.no

SMS: 471 16 111

SEIF – Selvhjelp for innvandrere og flyktninger

Telefon: 22 03 48 30

Mandag til torsdag: 09.00–16.00

MIRA-senteret

Telefon: 22 11 69 20

Mandag til fredag: 09.00–16.00

Skeiv verden

E-post: post@skeivverden.no

Vedlegg 1 Noen relevante bestemmelser fra straffeloven med konsekvenser ved lovbrudd

Straffeloven § 282 Mishandling i nære relasjoner

Psykisk vold i nære relasjoner reguleres av straffeloven (2005) § 282. Bestemmelsen lyder slik:

Med fengsel inntil 6 år straffes den som ved trusler, tvang, frihetsberøvelse, vold eller andre krenkelser, alvorlig eller gjentatt mishandler

- a) sin nåværende eller tidligere ektefelle eller samboer,
- b) sin eller nåværende eller tidligere ektefelles eller samboers slektning i rett nedstigende linje,
- c) sin slektning i rett oppstigende linje,
- d) noen i sin husstand, eller
- e) noen i sin omsorg.

Straffeloven § 283. Grov mishandling i nære relasjoner

Grov mishandling i nære relasjoner straffes med fengsel inntil 15 år. Ved avgjørelsen av om mishandlingen er grov skal det særlig legges vekt på om den har hatt til følge betydelig skade eller død, og for øvrig

- a) dens varighet
- b) om den er utført på en særlig smertefull måte, eller har hatt til følge betydelig smerte,
- c) eller om den er begått mot en forsvarsløs person

Psykisk vold er ikke direkte regulert i bestemmelsen og må bedømmes på grunnlag av en fortolkning av handlingsalternativet «andre krenkelser ... alvorlig eller gjentatt mishandler». Ordlyden i seg selv er ikke til hinder for å anvende bestemmelsen på psykisk mishandling, og det er i forarbeidene og rettspraksis bekreftet at også slik mishandling rammes.

Straffeloven § 253 Tvangsekteskap

Den som ved vold, frihetsberøvelse, annen straffbar eller urettmessig atferd eller utilbørlig press tvinger noen til å inngå ekteskap, straffes med fengsel inntil 6 år.

På samme måte straffes den som ved å forlede eller på annen måte medvirker til at en person reiser til et annet land enn der personen er bosatt, med forsett om at personen der vil bli utsatt for en handling som nevnt i første ledd

Straffeloven § 284. Kjønnsmlestelse

Med fengsel inntil 6 år straffes den som utfører et inngrep i en kvinnes kjønnsorgan som skader kjønnsorganet eller påfører det varige forandringer. Rekonstruksjon av kjønnsmlestelse straffes på samme måte. Samtykke fritar ikke for straff.

Med bot eller fengsel inntil 1 år straffes yrkesutøvere og ansatte i barnehager, barnevernet, sosialtjenesten, helse- og omsorgstjenesten, skoler, skolefritidsordninger og trossamfunn, som ved anmeldelse eller på annen måte unnlater å søke å avverge en kjønnsmlestelse. Tilsvarende gjelder for forstandere og religiøse ledere i trossamfunn. Avvergingsplikten gjelder uten hensyn til taushetsplikt. Unnlatelsen er ikke straffbar hvis kjønnsmlestelsen ikke kommer til fullbyrdelse eller til straffbart forsøk.

Straffeloven § 285. Grov kjønnsmlestelse

Grov kjønnsmlestelse straffes med fengsel inntil 15 år.

Ved avgjørelsen av om kjønnsmlestelsen er grov skal det særlig legges vekt på om inngrepet har hatt til følge

- a) sykdom eller arbeidsudyktighet av noen varighet, jf. § 274
- b) en uheldredelig lyte, feil eller skade, eller
- c) død eller betydelig skade på kropp eller helse.

Referanser

Buudir. For deg som trenger hjelp. Hentet 08.10.2020. https://bufdir.no/vold/Tvangsekteskap_og_aresrelatert_vold/For_deg_som_trenger_hjelp/

Buudir. Kompetanseteamet mot tvangsekteskap, kjønnslemlestelse og negativ sosial kontroll. Hentet 08.10.2020. https://bufdir.no/Vold/Krisesentre_incestsentre_og_botilbud_for_utsatt_ungdom/Tvangsekteskap_og_kjonnslemlestelse/

Buudir. Retningslinjer om etterlatte barn i utlandet. Hentet 08.10.2020. https://bufdir.no/Barnevern/Fagstotte/etterlatte_barn/

Buudir. Råd før en reise til utlandet. Hentet 08.10.2020. https://bufdir.no/vold/Tvangsekteskap_og_aresrelatert_vold/For_deg_som_trenger_hjelp/Oversikt_over_hjelp_i_ulike_situasjoner/Rad_for_en_reise_til_utlandet/

Buudir.Tvangsekteskap.no. Hentet 08.10.2020. https://bufdir.no/vold/Tvangsekteskap_og_aresrelatert_vold/?utm_campaign=tema-domener&utm_medium=redirect&utm_source=tvangsekteskap.no&utm_content=tvangsekteskap.no

Buudir. Vold og overgrep. Hentet 08.10.2020. <https://bufdir.no/vold/>

IMDi. Hva sier loven om bruk av tolk? Hentet 08.10.2020. <https://www.imdi.no/tolk/hva-sier-loven-om-bruk-av-tolk/>

IMDi. Mandat for IMDi's fagteam for forebygging av negativ sosial kontroll og æresrelatert vold. Hentet 08.10.2020. <https://www.imdi.no/globalassets/nora/00-dokumenter/mandat-for-imdis-fagteam-for-forebygging-av-negativ-sosial-kontroll-og-aresrelatert-vold.pdf> Lovdata. Straffeloven. Hentet 08.10.2020. <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2005-05-20-28>

IMDi. Mandat for IMDi's minoritetsrådgivere. Hentet 08.10.2020. https://www.imdi.no/globalassets/dokumenter/andre-filer/mandat_-_minoritetsradgivere220620.pdf

IMDi. Nasjonalt tolkeregister. Hentet 08.10.2020. <https://www.tolkeportalen.no/>

IMDi. Rutiner i skolens arbeid mot negativ sosial kontroll og tvangsekteskap. Hentet 08.10.2020. **Denne veilederen blir nå revidert.** <https://www.imdi.no/globalassets/dokumenter/andre-filer/rutiner-i-skolens-arbeid-mot-negativ-sosial-kontroll-og-tvangsekteskap.pdf>

Justis og beredskapsdepartementet. Retten til å bestemme over eget liv. Hentet 08.10.2020. www.regjeringen.no/contentassets/e570201f283d48529d6211db392e4297/handlingsplan_rettet-til-a-bestemme-over-eget-liv.pdf

Kompetanse Norge: «Retten til å bestemme over eget liv. En læringsressurs for nyankomne innvandrere om negativ sosial kontroll, vold i nære relasjoner, tvangsekteskap og kjønnslemlestelse», Kompetanse Norge, 2019/2020. <https://www.kompetansenorge.no/Norsk-og-samfunnskunnskap/ressursside-om-negativ-sosial-kontroll-vold-i-naere-relasjoner-tvangsekteskap-og-kjonnslemlestelse/>

Kunnskapsdepartementet. Statsbudsjettet 2019 tillegg til tildelingsbrev 06/19. Hentet 09.10.2020 https://www.kompetansenorge.no/contentassets/ca8f1bbcd3a2408a8e63af03f3043f08/tildelingsbrev_2019_kd_tillegg6.pdf

Lov om integrering gjennom opplæring, utdanning og arbeid (integreringsloven) <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2020-11-06-127>

Lov om grunnskolen og den vidaregåande opplæringa (opplæringslova). Hentet 08.10.2020. <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1998-07-17-61?q=oppl%C3%A6ringsloven>

Lov om introduksjonsordning og norskopplæring for nyankomne innvandrere (introduksjonsloven) <https://lovdata.no/dokument/NLO/lov/2003-07-04-80>

Lov om barnevernstjenester (barnevernloven). Hentet 08.10.2020. https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1992-07-17-100/KAPITTEL_7#%C2%A76-3

NKVTS. Hentet 08.202020. <https://www.nkvts.no/>

NKVTS. Dinutvei.no – Generell avvergingsplikt etter straffeloven § 196. Hentet 08.10.2020. <https://dinutvei.no/fagpersoner/418-generell-avvergeplikt-etter-straffeloven-196>

NKVTS.Plikt.no. Hentet 08.10.2020. <https://plikt.no/>

NKVTS. Veileder – kommunal handlingsplan mot vold i nære relasjoner. Hentet 08.10.2020. <https://www.nkvts.no/sites/komplan/Sider/default.aspx>

NKVTS. Veiviseren om kjønnslemlestelse. Hentet 08.10.2020. <https://kjonnslemlestelse.nkvts.no/>

Regionale ressursentre – RTVS. Hentet 08.10.2020. <https://rvts.no/>

Regjeringens integreringsstrategi 2019–2022. Integrering gjennom kunnskap. Hentet 08.10.2020. <https://www.regjeringen.no/contentassets/519f5492da984d1083e8047011a311bd/regjeringens-integreringsstrategi-2019-22.pdf>

UDs reiseinformasjon. Hentet 08.10.2020. <https://www.regjeringen.no/no/tema/utenrikssaker/reiseinformasjon/id2413163/>

Udir. Barn som ikke møter på skolen. Hentet 08.10.2020. <https://www.udir.no/regelverkstolkninger/opplaring/Skoleeiers-ansvar/barn-som-ikke-moter-pa-skolen---for-skoler-og-skoleeiere/>

Udir. Behov for tolk i barnehage og skole. Hentet 08.10.2020. <https://www.udir.no/laring-og-trivsel/minoritetsspraklige/behov-for-tolk-i-barnehage-og-sk>

Andre kilder

Politiet – Avvergingsplikt og meldeplikt ved vold og overgrep <https://www.politiet.no/rad/overgrep-mot-barn/avvergingsplikt-og-meldeplikt-ved-vold-og-overgrep/>

dinutvei.no – Nasjonal veiviser ved vold og overgrep <https://dinutvei.no/>

Nav – satsingsområder <https://www.nav.no/no/nav-og-samfunn/samarbeid/for-kommunen/satsingsomrader2>

Ung.no <https://www.ung.no/>

Nora.no <https://www.imdi.no/nora/>

Sandmoe, A., & Nymoene, R.C. (2019). Oslo: Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress. (Rapport 3/2019)

Karl Johans gate 7. Postboks 236 Sentrum, 0103 Oslo
Telefon: 23 38 13 00

kompetansenorge.no
postmottak@kompetansenorge.no

